WIKIPEDIA

Abhaasin kieli

Abhaasin kieli (abhaasiksi аҧсуа бызшәа, *aphswa bəzšʷa*) on abhaasien puhuma luoteiskaukasialainen kieli. Sillä on virallisen kielen asema Georgiaan kuuluvassa, mutta de facto itsenäisessä Abhasian tasavallassa.

Abhaasi	
Oma nimi	аҧсуа бызшәа
Tiedot	
Alue	Turkki Georgia (Abhasia) Venäjä Ukraina
Virallinen kieli	Abhasia
Puhujia	117 350[1]
Sija	ei sadan suurimman joukossa
Kirjaimisto	kyrillinen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	luoteiskaukasialaiset kielet
Kieliryhmä	abhaasilais-abazalaiskielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	ab
ISO 639-2	abk
ISO 639-3	abk (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=abk)
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Abhaasien perinteistä asuinaluetta on Mustanmeren koillisrannikolla sijaitseva Abhasia. Pieniä abhaasiryhmiä asuu myös Georgiaan kuuluvassa Adžariassa. Vuonna 1989 Neuvostoliitossa oli 105 300 abhaasia, joista 93,5 % puhui abhaasia äidinkielenään. Suurin osa abhaaseista muutti 1800-luvulla Kaukasian sodan jälkeen silloiselle Turkin alueelle. Nykyään Turkissa arvioidaan olevan noin 200 000 abhaasia. Heitä asuu myös Lähi-idässä, Länsi-Euroopan maissa sekä Yhdysvalloissa. Kaikkiaan abhaaseja lienee noin 300 000 henkeä.[2] Venäjällä asuu vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan 11 400 abhaasia[3] ja 9 400 abhaasin kielen puhujaa.[4]

Suurin osa abhaaseista on kaksikielisiä. Neuvostoliitossa 78,8 % heistä puhui toisena kielenään venäjää. Abhasian eteläosassa osataan myös mingreliä. Adžarian abhaasit puhuvat georgiaa ja turkkia, Turkissa asuvat turkkia ja Lähi-idässä asuvat arabiaa.[5]

Historia ja murteet

Abhaasi kuuluu luoteiskaukasialaisten eli abhaasilais-adygelaisten kielten abazalais-abhaasilaiseen ryhmään. Sen lähin sukukieli on abaza. Yhteinen abhaasilais-adygelainen kantakieli on ajoitettu 2000-luvun alkuun eaa. Sen on arveltu olleen sukua pohjoiskaukasialaisille ja dagestanilaisille (nahilais-dagestanilaisille) kielille sekä muinaisten heettiläisten varhaisemmalle kielelle hatille.[6]

Abhaasilais-adygelainen kantakieli jakautui jo varhain kolmeksi ryhmäksi: kanta-adygeksi, kanta-abhaasiksi ja kanta-ubyhiksi. Ne muodostivat murrejatkumon, jossa ubyhin kielellä oli välittävä asema. Abhaasilainen kieliyhteisö hajaantui ilmeisesti 1300–1400-lukujen vaihteessa, jolloin osa kansasta muutti

Kaukasusvuoriston pohjoispuolelle muodostaen abazan kielen *tapantan* murteen. Muuttoliite jatkui 1600-luvun alussa, jolloin Abhasian vuoristoseudulla asuneet *ašharuat* siirtyivät Pohjois-Kaukasiaan. He sulautuivat myöhemmin muihin abazoihin osittain adygekielten vaikutuksesta.[7]

1860-luvulle saakka abhaasi jakautui kolmeen murreryhmään. *Sadzin* murrealue ulottui Bzybjoelta nykyisen Sotšin seudulle. *Bzybin* murretta puhuttiin Gagran ja Suhumin välisellä alueella ja *abžuin* murretta Suhumista etelään aina Galin seudulle saakka. Nykyään jäljellä on kaksi murretta, bzyb ja abžui, joiden välillä on lähinnä foneettisia ja sanastollisia eroja. Kaukasian sodan seurauksena hävinneestä sadzin murteesta on saatu tietoja Adžariassa asuvien abhaasien kieltä tutkimalla. Sen sanastossa ja mahdollisesti myös kieliopissa on havaittavissa ubyhin ja adygen kielten vaikutusta.[8]

Muiden luoteiskaukasialaisten kielten tavoin abhaasille on ominaista konsonanttien suuri määrä ja vokaalien vähäisyys. Bzybin murteessa konsonantteja on 65 ja abžuissa 57. Vokaalifoneemeja on vain kaksi: *a* ja redusoitunut *ə* (ortografisesti *ы*). Äänneympäristöstä riippuen esiintyvät vokaalit *e, i, o, u* eivät ole itsenäisiä foneemeja.[9]

Kirjakieli

Abhaasin kielellä ei ole vanhaa kirjallista perinnettä. Vuonna 1865 julkaistiin Pjotr Uslarin laatimaan kyrilliseen kirjaimistoon perustunut aapinen. Vuonna 1892 suhumilainen opettaja Konstantin Matšavariani ja hänen oppilaansa, myöhempi kirjailija Dmitri Gulia loivat uuden kirjaimiston, jota kansanvalistaja Aleksei Tšotšua sittemmin paranteli. Ennen Venäjän vallankumousta abhaasiksi julkaistiin muutamia oppikirjoja sekä uskonnollisia ja kaunokirjallisia teoksia. Vuonna 1919 alkoi ilmestyä abhaasinkielinen sanomalehti *Apsny*.[5]

Vuonna 1926 otettiin käyttöön Nikolai Marrin ”analyyttinen aakkosto” ja vuonna 1928 siirryttiin Nikolai Jakovlevin laatimaan uuteen latinalaiseen aakkostoon. Vuonna 1938 abhaasit siirtyivät georgialaiseen kirjaimistoon perustuvaan aakkostoon, josta vuonna 1954 palattiin aikaisempaan kyrilliseen kirjaimistoon. Sille on ominaista fonemaatinen periaate sekä lukuisten lisämerkkien ja kirjainyhdistelmien käyttö.[5]

Kirjakieli perustuu äänteistöltään yksinkertaisempaan abžuin murteeseen. Kaunokirjallisuudella ja suullisella kansanperinteellä on ollut huomattava merkitys sen normien kehitykselle.[5] Sanastossa on paljon oman kielen aineksiin perustuvia neologismeja. Georgialaisten ja venäläisten lainasanojen käyttöä pyritään välttämään.[10]

Abhaasi on yksi Abhasian tasavallan virallisista kielistä. Sitä käytetään opetuskielenä koulujen alaluokilla. Ylemmillä luokilla kieltä opetetaan aineena. Abhaasiksi julkaistaan sanoma- ja aikakauslehtiä, kaunokirjallisuutta, yhteiskunnallista ja tietokirjallisuutta. Kieltä käytetään radiossa, televisiossa ja teatterissa.[5] Georgiasta irtautuneessa Abhasiassa kieltä on alettu voimakkaasti elvyttämään. Presidentti Sergei Bagapš allekirjoitti loppuvuodesta 2007 määräyksen, jonka mukaan kieltä on käytettävä vuodesta 2010 lähtien presidentin, hallituksen ja parlamentin kokouksissa ja vuodesta 2015 virkamiesten on osattava sitä. Suunnitelman toteutumista haittaa opettajien ja varojen puute.[11]

Lähteet

1. Abkhaz - A language of Georgia (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=abk) *Ethnologue*. Viitattu 5.11.2010. (englanniksi)
2. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 8–9. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
3. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.1. Natsionalnyi sostav naselenija. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_01.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 13.7.2009. (venäjäksi)

4. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.4. Rasprostranjonnost vladenija jazykami (krome russkogo). (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_04.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 13.7.2009. (venäjäksi)
5. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 9. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
6. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 18–19. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
7. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 19–20. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
8. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 10. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
9. *Jazyki mira: Kavkazskije jazyki*, s. 80, 115. Moskva: Academia, 1999. ISBN 5-87444-079-8.
10. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 17. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
11. Abkhaz Worried by Language Law. (http://iwpr.net/report-news/abkhaz-worried-language-law) Institute for War & Peace Reporting. Viitattu 13.6.2010 (englanniksi)

Aiheesta muualla

- Abhaasin kielelle omistettu sivusto (http://apsni.com)
- Toinen kielisivusto (http://www.abyzshwa.narod.ru)

Luoteiskaukasialaiset kielet

abhaasi | abaza | adyge | kabardi | ubyhi